

ARİSTOPHANES'İN ESERLERİNDE SİYASAL İRONİ VE BARIŞ

Yakup AKYÜZ*

Özet: Aristophanes, komedileriyle toplumu etkilemeye çalışmış en önemli komedi yazarlarından biridir. Eserlerinde Yunan toplumunu güldürerek düşündürmek ister. Komedilerinde Yunan halkının doğal yaşamını etkin bir şekilde kullanmak ister. Komedilerinde ironik bir eleştiri göze çarpar. Eleştirisinin odağında ise yozlaştığını düşündüğü demokrasi düşüncesi gelir. Toplumu yozlaştırdığını, savaşa sürüklediğini düşündüğü kişilere saldırır. Bütün eleştirilerinin hedefi ise Peloponnesos savaşları ile çıkmaza girdiğini düşündüğü Atina halkına tekrar barışı getirmektir.

Anahtar Kelimeler: Aristophanes, siyaset, eleştiri, ironi, barış, gülme.

Abstract: Aristophanes comedy writer is one of the most important trying to influence society with his comedies. He want to think about of Greek society in the works by laughter. Method of his laugh is think by laughter. He effectively use natural life of Greeks in the comedy. Ironical criticism is stand out in his comedies. In the focus of his criticism is the idea of democracy thought. He is attack people whose corrupts society and drag the war. The goal of all criticism is to bring peace back to the people of Athens.

Key Words: Aristophanes, politics, criticism, irony, peace, laughing.

*Yrd. Doç. Dr. Yakup AKYÜZ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

1- Giriş

Yunan siyasal düşüncesinin çağımıza ulaşan kazanımlarından belki de en önemlisi demokrasi kültürü olmuştur. Yunan siyasal yaşamı uzun mücadele sonunda demokrasi ve diğer siyasi düşüncelerin temellerini atmıştır. Siyasal anlayışın yer edindiği mekân ise “polis” olmuştur. Polisler, Es meson¹ siyasal olanı yani bizzat aktif katılımcı vatandaşlardan kurulu güçlü bir siyasi cemaati, gerçek ve mecazi anlamda cemaatin kalbini anlatır. Polis’le ilintili bir diğer kavram “Kent Agora”²’sı ya da “toplanma yeri” ve Akropolis ya da “yüksek şehir”dir. Bu yerler Yunan siyasal düşünüşünün temel hareket noktaları olmuştur.² Yunan siyasal hayatında her türlü iş ve eylem polis içinde tartışılmış ve çözümlenmek istenmiştir. Yunan polis devletlerinde siyasetin oluşumu hem kurumsal (anayasal) hem de kültürel olmuştur. Polis, kurumsal yapısı ile dinin kendisi, yurttaşların ve yönettiği bütünün ta kendisi olmuştur. Polis, yönetsel biçimiyle kaostan, bir düzen içinde evrilerek kozmosa, düzene geçmiş olma durumudur. Ancak polisler bu haliyle de Ağaogulları’nın belirttiği üzere devletsizlik benzeri bir durumdur.³

Siyaset düşüncesi teori ve pratik ilişkisi üzerine kurulmuş olup, siyaset ikisi arasındaki ilişkinin eylemsel durumudur. Eski Yunan’da teori (theoria) kavramı sosyal ve kültürel olayların tümü için kullanılırken, pratik (praxis) ise “siyasi işler” “hükümet işleri” anlamında kullanılmıştır. Politika ise Polis’teki teori ve pratik olanın harmonik uyumudur. Siyasetin teori ve pratik boyutu siyasal düşünce tarihi boyunca tartışılmalı temel bir problem olarak kalmıştır. Aristoteles’te gerçekte de Poliste durumun bu şekilde olması gerektiğini, genç bir adamın siyaset teorisi dersine girmemesi gerektiğini, çünkü bu kişinin siyasetin önermelerini aldığı pratik yaşamda tecrübeli olmadığı iddiası ile değerlendirir.⁴

Yunan siyasal ve sosyal hayatının temelini düzenleyen genel anlamda günümüzdeki bağlamında bir anayasa olgusundan söz edebilmek de mümkün değildir. Halk içinde birlik daha çok dini ve ahlaki öğütlerle sağlanmaktadır. Bu öğütleri ise “kendini bil” ve hiçbir şeyde aşırılığa kaçmama olarak sıralayabiliriz. Ancak Yunan dünyasında demokrasinin belli bir

¹Es Meson kelimesi “kamu önünde” ya da “kamuya” demektir.

²Paul Cartlege, **Pratikte Antik Yunan Siyasi Düşüncesi**, çev. Kıvanç Tanrıyar, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. 2013, s.18; Mehmet Ali Ağaogulları, **Kent Devletinden İmparatorluğa**, Ankara: İmge Kitabevi, 2009, s.11-18.

³Mehmet Ali Ağaogulları, **Sokratesten Jakobenlere Batı’da Siyasal Düşünceler**, İstanbul: İletişim Yay. 2011, s.29.

⁴Aristoteles, **Nikomakhos’a Etik**, çev. Saffet Babür, İstanbul: Bilgesu Yayıncılık, 2009, 1095a.

düzene oturmaması toplumda oligarkların devrimine ve savaflara da yol açmıştır. Yunan sitelerinin kendi içinde düzeni sağlayamamasının en önemli nedenlerinden bir tanesi sitelerin kendi aralarında yaptığı savaflar neticesi korunaksız kalmış olmasıdır. Yunan site devletlerini yoran savaflardan en önemlisi ise Peloponnesos savafları (M.Ö 431-404) olmuştur. Bu savaflar hem Yunan devletlerinin güçlenmesini engellemiş hem de site devletleri aralarındaki siyasal birliği sağlayamamışlardır. Peloponnesos savafları Atina-Sparta arasındaki rekabetin sonucu olduğu kadar, Atina içindeki sınıfsal güçlerin yani demokrasi taraftarları ile aristokratik güçlerin mücadelelerinin de açığa çıktığı güç mücadelesinin neticesidir. İşte bu siyasal ve sosyal karmaşa birçok eleştiriyi de beraberinde getirmiştir.⁵

Atina ve çevresinde irili ufaklı birçok site devleti bulunmaktadır. Ancak bu site devletlerinden en önemlileri Atina ve Mora yarımadasında kurulan Sparta'dır. Sparta site devleti mutlak eşitliği, yurttaşlar arasında katı bir eğitimi ve askeri yapıyı savunmakta iken, Atina ise tam tersi olarak düşünce özgürlüğünün, yasa devleti olmanın, sanatsal faaliyetlerin olduğu bir yapı içerir. Atina-Sparta iki karşıt düşüncenin çarpışmasıdır. Sparta düzeni ve disiplini temsil ederken Atina karmaşanın olduğu toplumu yansıtır. Atina ve Sparta'nın içerisinde bulunan durumu Sokrates'in öğrencilerinden Antisthenes'in (M.Ö.445-365) sözleri özetlemektedir. "Sparta diğer şehir devletlerinin hepsinden üstündür. Atina ile karşılaştırılacak olursa Sparta, bir kadın topluluğunun yanındaki bir erkek topluluğunu andırıyor."⁶ Ancak Yunan siyasal tarihine yön veren karmaşa içinde evrilen kadın topluluğuna benzetilen Atina olmuştur. Katı yönetimi ile eşitsizliğe doğru evrilen Sparta yok olurken Atina getirdiği kuramlarla tarihi süreçte hep yer alagelmıştır.

Eski Yunanlılarda Miken uygarlığı ile beraber site devleti gelişmeye başlamış olup, Solon'la beraber de kanuni bir anlayışa kavuşmuştur. Solon Yunan toplumunda olan Aristokratlar ve alt tabaka halk arasında olan sosyal tabakalaşmayı kaldırarak yeni bir orta sınıfın oluşması için çaba harcamıştır. Bu yönüyle de o, çoğunluk olan orta sınıfı devlet yönetiminde görünür hale getirmek istemiştir.⁷ Gerçek anlamda Atina'da demokrasiyi

⁵Andre Bonnard, **Antik Yunan Uygarlığı III**, çev. Kerem Kurtgözü, İstanbul:Evrensel Bas.Yay. 2004, s.57-73, Nigel Rodgers, **The Rise and Fall of Ancient Greece**, Londra: Lorenz Book, 1978, s.70-78. Daha geniş bilgi için bkz. Aristoteles, Atinalılar Devleti, Çev. Mete Tunçay, İstanbul, 2000; Aristoteles, Atinalıların Devleti, çev. Furkan Akderin, İstanbul: Alfa Yay. 2005.

⁶Mehmet Ali Ağaoğulları, A.g.e., s.40.

⁷Aristoteles, Atinalıların Devleti, s.7-8, 12; Paul Cartlage, A.g.e., s.68-69; Jean Pierre Vernart, **Yunan Düşüncesinin Kaynakları**, çev. Hüsen Portakal, İstanbul: Cem Yayınları, 2013, s.85-87.

geliştirmek onun döneminde başlamıştır diyebiliriz. Bu anlayış, toprakları elinden alınarak köleleştirilen aslen Yunan olan hoplitlere de tekrar siyasal olan içinde kendisini ifade etme imkânı sunmuş olmaktadır.

Atina demokrasisi savaşlar neticesi yorgun düşmüş, netice de demokrasi dışı oluşumlara da neden olabilmıştır. Persleri yenen Theemistokles demokrasiye ihanet etmiştir. Ancak Atinalılar M.Ö. 471 yılında aleyhine oy kullanarak onun Atina'dan sürülmesine yol açmışlardır. Hatta daha trajik olanı savaşta yenilmesine neden olduğu Pers kralı Kserkses'in oğlunun himayesine sığınmıştır.⁸ Yine uzun savaşlar sonunda Atina'da otuzlar yönetimi demokrasiyi kaldırarak oligarşik bir yönetim getirmişlerdir.

Atina ve çevresindeki Yunan site devletlerinin kendi aralarında sürdürdüğü savaş Atina'daki demokrasinin de yok olmasına sebep olmuştur. Peloponnesos savaşı süreci ve sonrasında Atina demokrasisi Sokrates'i yargılayıp idam etmiş, Sirakuza'daki demokrasinin sonunu getirmiş ve Yunan halkı uzun bir iç savaş dönemi yaşamıştır. Bu dönemde yaşanan bunalımlı ve çalkantılı durumlar dönemin düşünürleri, devlet adamları ve yazarları tarafından ele alınıp değerlendirilmiştir. Bu karmaşa döneminde barıştan yana tavır alan ve savaş karşıtı olan kişilerden bir tanesi de Aristophanes (M.Ö. 450-388) olmuştur. O, oyunlarında barışa olan özlemini ironik bir şekilde dile getirmiştir.⁹

2- Aristophanes Dönemi Edebi ve Siyasal Yaşam

Atina'da siyasal yaşam kadar kültürel yaşam da canlı ve gelişkindir. Tiyatro Atina 'da doğmuştur. Tiyatro M.Ö. VI. Yüzyılda Tanrı Dionysos onuruna verilen şenliklerle başlamıştır.¹⁰ Tekelerin (tragos) ortasında tanrının gelişini ve yaşamını sergileyen halk danslarıdır. Teke postu giyen şarkıcılar teke şarkıları, trajediler söyleyerek Tanrı Dionysos'a özgü tutkuları anlatırlar. Komedi de benzer şekilde sarhoş köylülerin türküsüdür. Komedinin

⁸ Thukydides, **Peloponnesos'lularla Atina'lıların Savaşı I**, çev. Halil Demircioğlu, Ankara:A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yay.1972, s.87-87; Aristoteles, A.g.e., s.39.

⁹ Bu dönemle ilgili geniş bir değerlendirme için bkz. Arslan Topakkaya, **Sistemik Felsefe Bağlamında Platon-Aristo Karşılaştırması**, Ankara: Nobel Yay. 2014.

¹⁰ Eski Yunan toplumunda baharın gelmesi ile Nisan ayında kutlanan şenlikleridir. Bu törenlerde her türlü şenlik ve oyunlar tanrılar adına düzenlenir ve onlara kurbanlar sunulurdu. Bu oyunlarda oynanan trajediler, komediler ve oyunlar şenliklerin ve dinin bir parçasıdır. Bu şenliklerin nasıl olduğunu en iyi anlatan eser ise onu Kömürcüler komedisidir.

trajediden farkı içerik ve yönteminin taşlama'ya özgü olmasıdır. Atina'daki canlılık ve değişim her alanda süreklilik arz etmiştir.¹¹

Aristophanes döneminde siyasal düşüncenin karmaşık olması, edebiyat ve düşünce alanında verimli ve farklı bir ortamın gelişmesine de yol açmıştır. Bu dönem, felsefi düşünce açısından da aynı derecede verimlidir. Demokritos (M.Ö 460-370), Sofistler, Sokrates (M.Ö. 469-399), Platon (M.Ö. 427-347) o dönemin felsefecileri arasındadır. Aristophanes eserlerinde Peloponnesos savaşları sonucu oluşan karmaşa ortamını eleştirerek barışa olan özlemi dile getiren eserler yazmıştır.

Bu dönemin yazarlarından Sofokles (M.Ö.495-406) insanın serbest, Tanrılardan bağımsız olarak bilinçli bir şekilde kendi eylemlerinden sorumlu olduğuna dair düşünceleri eserlerinde işler. O demokrasiyi savunmakta olup, sofistlerin düşüncelerini eserlerinde eleştirir. Antigone'da doğal adalet ilkesini savunur. O, insanın sınırları çiğneyen otoriteye karşı, yurttaşların kendi kaderini kendi ellerinde tuttuğunu ve otoriteye karşı gelebileceklerini söyler.¹² Euripides (M.Ö. 480-406) Elektra'da kalıtım ilkesini sorgular. İnsanlar onun nazarında eşittirler. Erdemli olmanın kalıtımla değil bireysel çabalarla elde edileceğini temellendirir. Zenginlik ve soyluluk kişiyi erdemli kılmayıp, insanı erdemli olmaya eğitim sevk eder. Aslında bu tartışmalar da kaynağını insanın kaderinin kendi elinde mi yoksa Tanrıların elinde mi sorusu üzerinden temellendirilmiştir.¹³ Bu bağlamda da o dönem eserlerinde Tanrı iradesine karşı çıkararak ateşi çalıp insanlığa veren Prometheus efsanesi işlenmiştir. Prometheus, efsanede Zeus'tan ateşi çalarak insana aklını ve irade özgürlüğünü vermiştir. Yukarıda dile getirdiğimiz olguların, sosyal çatışmalarının, tanrı-insan karşıtlığının edebi eserler şeklinde topluma sergilendiği yerler de tiyatrolar olmuştur. Bu tiyatrolar sanki düşüncelerin çarpıştığı birer harp meydanıdır.¹⁴

Aristophanes ise savaştan, Atina sitelerinin yaşamından sıkılmıştır. Eserlerinde savaşa ve onun getirdiği yıkıma karşı çıkışlar vardır. O, Atina toplumunun çöküşünü, Atina demokrasisinde, özgürlüklerin çokluğunda, sofistlerin yaşama bakışlarındaki göreceliliğin

¹¹ Aristoteles, **Poetika**, çev. İsmail Tunalı, İstanbul: Can Yay. 1976, s.14-15,19; Stephanie Lynn Budin, **The Ancient Greeks**, New York: Oxford Uni. Press. 2004. s.373-377.

¹² Andre Bonnard, **Antik Yunan Uygarlığı II**, çev. Kerem Kurtgözü, İstanbul:Evrensel Bas.Yay. 2004, s. 99-131.

¹³A.g.e., s.11-21.

¹⁴Aiskhylos, **Zincire Vurulmuş Prometheus**, Çev. Azra Erhat, Sabahattin Eyuboğlu, Ankara:Türkiye İş Bankası Yay. 1968, s.38; Mehmet Ali Ağaoğulları, s.47-54; Güler Çelgin, s.74-104.

halk içinde getirdiği düşünce karmaşasında bulunmaktadır. Bu nedenle düşman olduğunu düşündüğü düşünceler ve kişilere oyunlarında saldırmaktadır. Aristophanes demokrasiye, düşünce özgürlüğüne, bu bağlamda da Sofistlere ve sofist olarak gördüğü Sokrates'e oyunlarında saldırmış ve bunu ironik bir şekilde yapmıştır. Ama onun saldırısı aynı zamanda gerçekçi ve toplumu etkileyici bir rol da oynamıştır.

Atina düşünce dünyası her alanda gelişim ve başarı göstermiştir. Ancak düşünce dünyasındaki gelişim karşıtlarını da beraberinde getirmiştir. Demokrasi düşüncesi Atina'da geliştiği oranda demokrasi karşıtlığı da kendisini anlatma ve yaşatma olanağı elde etmiştir. Platon ideal devletini Sparta yasalarından da ilham alarak dizayn etme yoluna gider. Yine Solon (M.Ö. 640-559) ve Kleisthenes'in (M.Ö 6 yy.) belli bir düzene sokarak geliştirdiği isonomia (yasa önünde eşitlik) dejenere olmuş, aristokratlar ve tiranlar yönetimi ele geçirme uğraşısı içirişinde yer almışlardır. Ayrıca siyasal söylemin etkili olarak kullanılması toplumda çok ileri boyutlara taşınmıştır. Atina siyasal yaşamında her yurttaşa dava açma ve yönetimde bulunma hakkı verilmiştir. Bu hakkı yaşamında her vatandaş bir kez bile olsa kullanmış, yönetimde bulunma hazzını tatmıştır. İşte bu aşırı özgürlük, toplumda, özgürlüğü yanlış kullanan insanların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özgürlüğü ölçsüz kullanan, şahsi çıkarlarına alet eden, her şeyi kelamla göreceli hale getirerek toplumda kaosa neden olan demagoglar, özgürlüğün sınırsız ve hoyratça kullanımının sonucu ortaya çıkmışlardır. Demagoglar toplumu yanlış yönlendiren, aynı zamanda toplumda geniş etkileri olan, kamuoyu oluşturan kişilerdir.

Atina'da düşüncenin dile getirildiği yer ise Agora olarak adlandırılan kent meydanları olmuştur. Agoralar şehrin kalbidir. Polisle ilgili her şey burada tasarlanır. Agoralar sözün (isegoria), yasanın (isonomia), ve gücün (isokratia) ortaya çıktığı yerlerdir. Bu bağlamda şehrin küçültülmüş halidir. Küçük ama etkileyici mekânlarda siyaset tasarlanmakta bu tasarımlarda polise yön vermektedir. Küçük ama etkileyici olan bu güç merkezleri demokrasi karşıtlarınca tehlikeli yerler olarak görülmektedir. Ancak demokrasi karşıtları da kendi fikirlerini yine agoralarda dile getirmektedirler. Düşünce çeşitliliği anlamında iyi bir birikim olduğunu söyleyebilmek zor değildir.¹⁵ Atina düşünce çeşitliliği ve zenginliğini ise demokrasisine, düşünce özgürlüğüne ve içinde bulunduğu karmaşa ortamına borçludur.

¹⁵Ağaoğulları, a.g.e., s.46.

Atina içinde tartışılan en önemli sorun özgürlük sorunudur. Bu sorun bağlamında da demokrasi tartışılmış Yaşlı Oligarkh, Ksenophon (M.Ö. 430-334), İsokrates (M.Ö. 436-338) demokrasiyi yersiz bularak aristokrasi ve monarşiyi savunmuşlardır. Heredots (M.Ö.484-425) ve Perikles (495-429) ise demokrasinin savunucuları arasında yer alır.¹⁶ Perikles demokrasiyi över ve Peloponnesos savaşında cenaze töreninde verdiği söylevde açıkça dile getirir.

“Biz başkalarını taklit etmiyoruz; bilakis daha ziyade, bazılarına numune oluyoruz. Bunun adına da idare birkaç kişinin değil, ekseriyetinin eline verildiği için, “demokratia” deniyor. Burada herkes, kanunlara göre, vatandaş menfaatleri bakımından aynı haklara sahiptir. Siyasi itibara gelince burada her fert bulunduğu yerde temayüz edince, yani kendisinin öyle muayyen bir kasttan olması yüzünden değil, bilakis çalışkanlığı neticesinde devlet idaresine çağırılır. Diğer cihetten de, hiç kimse eğer devlete hizmet edebilecek durumda ise, öyle fukaralığı dolayısıyla veya sınıfının aşağılığı yüzünden, bundan menedilemez.”¹⁷

Yukarıda ifade edilen, demokrasi yanlılarının ve karşıtlarının düşüncelerini dile getirdiği yerler; Agoranın en önemli yapılarından biri olan tiyatro sahneleri olmuştur. Atina halkının ve devletin tiyatroya değer verdiği, tiyatroların siyasal olarak polisın nabzının attığı ve vatandaşlara politik kampanya yapılan mekanlar olduğu unutulmamalıdır.

Aristophanes trajedi ile beraber gelişen komedi alanında en iyi eserleri vermiş ve alanında etkin bir yazardır. Eserleri toplumda büyük bir etki göstermiştir. Hayatında 40 kadar oyun yazmış olup ancak 11 tanesi günümüze ulaşmıştır.¹⁸ Bu eserlerini de o, yukarıda ifade ettiğimiz üzere demokrasi karşıtlığı üzerine kurgulamıştır. Ayrıca sınırsız özgürlüğü toplum için zararlı bulmuştur. Eserlerinde, savaş karşıtlığını, sofistlere eleştirilerini dile getirmiştir. Yine toplum için zararlı gördüğü demagogları da eleştirmekten geri durmaz. Ancak onun ilk dönem eserlerinde görülen yaratıcılık ve verimlilik son dönem eserlerinde görülmemektedir.¹⁹

¹⁶ Bu konuda geniş bir değerlendirme için bkz. Ağaoğulları, Kent Devletinden İmparatorluğa, s. 108-131.

¹⁷ Thukydides, **Peloponnesos'lularla Atina'lıların Savaşı II**, Çev. Halil Demircioğlu, Ankara: A.Ü.Dil Tarih Cpğrafya Fak. Yay., 1972, s.23.

¹⁸ Aristophanes'in komedyalarının isim ve yazım tarihleri ise şöyledir. Akharnes (Akharnailılar) 425, Hıppes (Atıllar) 424, Nephelai (Bulutlar) 423, Sphekes (Yaban Arıları) 422, Sphekes (Yaban Arıları) 422, Eirene (Barış) 422-421, Lysistra 411, Ornithes (Kuşlar) 414, Thesmophoriazousai (Thesmophoria Bayramını Kutlayan Kadınlar) 411, Batrokhoi (Kurbağalar) 405, Ekklesiazousai (Kadınlar Meclisi), Ploutos adlı eseri 383. (Daha geniş bilgi için bkz. Çelgin, Güler, a.g.e., s.124.

¹⁹ Güler Çelgin, Eski Yunan Edebiyatı, İstanbul: Remzi Yay. 1990, s.125.

Eserlerinin esas amacı ise toplumda görülen olumsuzluklara güldürme yolu ile dikkat çekerek kamuoyu oluşturmaktır. Ancak Aristophanes demokrasi karşıtlığını ve muhalefetini oluştururken de Atina demokrasisinin imkânlarından faydalanmaktadır.

Görüleceği üzere Aristophanes'in içinde yaşadığı Atina site devleti siyasal, sosyal ve ekonomik bir karmaşa içindedir. Aristophanes komedileriyle halkın karşısına çıkarak toplumu değiştirme ve kamuoyu oluşturma çabası içindedir. Amacımız onun komedilerinde barış düşüncesi bağlamında siyasal eleştiriyi nasıl dile getirdiğini, topluma etkisini, metodunun toplum tarafından benimsenip benimsenmediğini açıklama çabasıdır. Yaşadığı dönemin komedyacı yazarı olarak Aristophanes'in olayları nasıl gördüğünü temellendirme çabasıdır. Ayrıca siyasal yaşamda ki teori ve pratik uyumu onun komedilerinde mümkün müdür? O, komedilerinde kendisine hedef edindiği toplumu değiştirme amacını gerçekleştirebilmiş midir? İşte bu sorular ve cevapları Aristophanes'i komedyacı yazarı olarak siyasal alanda önemli bir kişi haline getirmiş olup, dönemi içinde değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. O, komedyayı siyasal alanda eleştiri olarak kullanmakla da değer ve önemini günümüzde de korumuş ve üzerinde değerlendirme yapmayı gerekli kılmıştır. Amacımız Aristophanes'in komedilerindeki eleştirel metodunu, siyasal anlayışını, komedyacı yazarı olarak siyasete etkisini ortaya çıkarma çabasıdır.

3- Aristophanes ve Metodu

Aristophanes komedi türünün en önemli şahsiyetlerinden biri olup ve eserlerini bu alanda yazan ve eserleri günümüze kadar ulaşmış tiyatro yazarlarından biridir. Komedi türü eserler Atina toplumunda trajedi kadar gelişmemiş olsa da daha sonraları Yunan toplumunda etkin hale gelmiştir. Aristoteles komedi phallos şarkılarını söyleyenlerden doğdu demektedir.²⁰ Komediler ilk olarak Lenaia şenliklerinde²¹ oynanmış daha sonraları trajedi gibi Dionysios şenliklerinde oynanmaya başlamıştır. Komedi, halkı güldürmek demektir. Aristophanes çok iyi bildiği Yunan kırsal yaşamını konu edinerek, halk dilinde varolan müstehcenliği araç yaparak siyasal amacı için komediyi kullanmak istemektedir. Aslında o, halka, içinde buldukları gülünç durumu kendi hayatlarından örnekler vererek anlatmak, açıklamak istemektedir. Bu hususu biz Sirakuza hükümdarı Dionysios'un Platon'a Atina'nın yasalarını

²⁰A.g.e., s.104,

²¹ Lenaia şenlikleri Eski Yunan din ve kültürünün parçası olup, Şubat-Mart aylarında kutlanmaktadır. Dionysios şenliklerine göre arka planda kalmaktadır.

hangi kitaptan öğrenebilirim sorusuna karşılık, Platon'un ona Aristophanes'in komedilerini okumasını öğütlemesinde görebiliriz.²² O halde onun eserinde kullanmış olduğu yöntemler nelerdir?

Aristophanes, oyunlarında eleştiriyi kendisine amaç edinmiştir. O, övme peşinde değildir, karşı çıktığı her şeyi hedefine koyar ve acımasızca eleştirir. Hense-Leonard da eski komedinin amacı, yalnızca güldürmek değil, eleştirmek yoluyla bazı aksaklıkların düzelmesini sağlamaktır şeklinde izah eder.²³ Eleştirisi ise toplumda eleştirdiği kişiler için Kleon, Sokrates, Euripides örneklerinde olduğu gibi yıkıcı, etkin ve ölümcüldür. O, eleştirisini yaparken, yazın olarak trajedinin aksine komedi türünü kullanmıştır. Hem toplumu düşündürmek hem de güldürmek istemektedir. Aristophanes'in eserlerindeki ironik tarafta zaten burada karşımıza çıkar. Onun eserlerinde halk kendini görür ve komikliğine güler. Ancak gülme sonunda düşündüğü zaman ise güldüğü şey kendisidir. Toplumun kendi komikliğidir. Toplum uzun süren site savaşları sonucu doğruyu görmeyecek kadar da sağduyusunu kaybetmiştir. Komediler de anlatılan bu durumu Erhat açıkça ifade etmiştir.

“Komedinin amacı; politika, devlet fikri ve toplum duygusudur. Tragedia devlet dinine hizmet için, efsane ve masal hazinesini sözlü, şarkılı, oyunlu bir temsil halinde değerlendirmiştir. Komedi baştanbaşa politikadır. Komedi şairi, komik kişileri veya olayları yalnız seyircileri güldürmek için sahneye koymaz; günlük hayatın komik bir cephesini veya uydurma bir olayı bir şey yaptırmak veya yaptırmamak amacıyla canlandırır. Komedi politika alanında bir silahtır.”²⁴

Ancak o, eleştirdiği kişiler hakkında bazen eleştiri sınırlarını da zorlamakta ve eleştiriyi hakaret boyutuna dahi vardırabilmektedir. Eleştirdiği kişileri hem şekil hem de düşünce olarak var olandan farklı göstermekte bir sakınca görmemektedir. Sokrates sofist olmamasına rağmen onu bir sofist olarak sunmaktan kaçınmamıştır.

Komedinin parabasis²⁵ bölümünde amaçlanan hedef oyuncular tarafından ortaya atılır. Ortaya atılan bu amaç doğrultusunda komedi desteklenir. Olay o aşamaya gelir ki bazen olay

²² Azra Erhat, Aristophanes, İstanbul: Varlık Yay. 1958, s.8.

²³ Leonard Hense, **Hellen-Latin Eski-Çağ Bilgisi**, çev. Suad Y. Baydur, İstanbul: İstanbul Üni.Ed.Fak. Yay. 1948, s.48.

²⁴ Azra Erhat, **Önsöz, Eşek Arıları, Kadınlar Savaşı ve Diğer Oyunlar**, İstanbul: İş Bankası Yay. s.170-171.

²⁵ Komedilerde oyunun başında dile getirilen, oyunun ana temasının işlendiği giriş kısmıdır.

örgüsü kaybolur, arkasından gittikleri düşüncenin onları götürdüğü sonucun tuhaflıkları kalır. Biz onun komedilerini okurken Hacivat- Karagöz tiplmesi okuyormuşuz hissine kapılabiliriz. Eserlerinde diyalog yöntemi ile güldürme sık sık tekrar edilen bir durumdur.²⁶

Aristophanes komedilerinde eleştiriyi temel alarak gülme, gülerek düşündürme ve halkı eğlendirme amacı gütmektedir. Onun eserlerindeki gülme yergili gülüş ve neşeli gülüş arasında gider gelir. Komik, güldürücü diyaloglara eserlerinde sık sık rastlar ve tebessüm ederiz. Kanaatimizce, insanlardan gülme duygusunu alacak olursak, insan yaşadığı ıstıraplarla baş başa kalacak yaşamına sıcak bir gülüş bile dokunmayacaktır.

Aristophanes zor günler yaşayan Atina halkını bir nebze olsun güldürmek ve düşündürmek istemektedir. Gülmek insanı yeniden hayatla iç içe kılar. Gülerek kendimizi anlarız. Gülüş sevincin lirik sesidir. Gülüş insanda yaşama sevincini, gerçekliğe sahip olma hazzını dile getirmektedir. Aristophanes kendini Atina toplumunun okul öğretmeni, halkın, gençlerin eğitmeni saymaktadır. Gülmek onun tedavi yöntemi içinde yer almaktadır. İnsan sevinçle bütünlük kazanarak toplum dengesini kazanır. Gülmede bir katharsis, bir arınma vardır. Sağduyulu kılan bir gülme, insanı gerçek doğasına kavuşturup, onu sağlıklı kılar.²⁷ Ancak Atina toplumunda gülmenin sağaltıcı etkisi sınırlı olmuş, halk tiyatro dışına çıkınca gülerek düşündürülmek istenen konuyu unutmüş görünmektedir.

Aristophanes'in eserlerinde ki bir diğer unsur ise Yunan toplumunun içinde olan müstehcenlik olarak adlandıracağımız şeyleri kullanmasıdır. Ancak o, eserlerinde sadece müstehcenliği kullanmamış toplumda komik olan ne varsa hepsini kullanmıştır. Önemli olan nokta eserlerinde kullanılan bu dilin o zamanki Yunan toplumu için normal olan bir olgu olarak görülmesidir. Komedilerde kullanılan bu dili halk da yadsımamış ve onaylamıştır. Çünkü kullanılan dil ve olaylar halkın değer yargıları olarak görülmektedir. Mesala Phallos olarak adlandırılan erkek cinsel organının şenliklerde en arkada tören boyunca gezdirilmesi normal karşılanmaktadır ve şenliğin bir parçasıdır. Hatta bu konu Kurbağalar komedisinde güldürme aracı olarak kullanılabilir.²⁸ Yunan toplumunda doğal olan budur, komedilere bu yansıtılmıştır. Ancak o zamanki Yunan toplumunda ki olgulardan hareketle

²⁶ Bu konuda ki örneklem için bkz. Aristophanes, **Eşek Arıları, Kadınlar Savaşı ve Diğer Oyunlar**, Çev. Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat, İstanbul: İş Bankası Yay. 2013, s.82-83.

²⁷ Andre Bonnard, **Antik Yunan Uygarlığı II**, s.218.

²⁸ Aristophanes, A.g.e., s.199.

günümüzde düşünceyi dile getirme noktasında Aristophanes'teki kadar ileri bir seviyenin yakalanmamış olabileceği tezi ise tutarsız gözükmektedir. Aristophanes'in vurguladığı yaşam, olan ve doğal karşılanan Yunan toplumunun yaşamıdır.

Aristophanes'in komedilerinde göze çarpan bir diğer husus ise onun aynı zamanda Yunan toplum yaşamını eserlerine iyi bir şekilde yansıtmış olmasından kaynaklanmaktadır. O, eserlerinde Yunan kırsal yaşamını, Yunan tanrılarının kosmos içindeki içkinliğini, tabiatın doğallığını, Yunan kentlerindeki sosyal yaşamı, Dionysos şenliklerini, güncel yaşamı, devlet işleyişini yukarıda da ifade edildiği üzere komedilerinde dile getirir. Sonuçta onun komedilerinde kullandığı, eleştirdiği, yerdiği şahıslar Kleon, Aspasia, Eurupidies, Sokrates vb. Yunan toplumunun tanıdığı, bildiği şahıslar olmuştur.

Sonuç olarak o, eserlerinde komediyi tarihte etkin ve verimli şekilde kullanan kişilerden biridir. Sorulması gereken soru ise onun amacı nedir? O, eserlerinde neyi amaçlamaktadır. Toplumda neyin gerçekleşmesini hedeflemektedir? Amacına ulaşabilmiş midir?

4- Aristophanes ve Barış Düşüncesi

Aristophanes yaşadığı dönem boyunca eserlerinde Yunan toplumu üzerinden tek bir şeyin peşinde koşmuştur: Barış. Otuz yıl kadar süren Peloponnesos savaşları onu etkilemiş ve sarsmıştır. Sarsılan Atina toplumu, köleleştirilen Yunanlılar, ekonomik düzensizliğin verdiği yıkımlar, yıkımdan beslenen kişiler onun hedefindedir. Bu nedenle de o, barış kavramını dile getirir ve savaşa karşı çıkar. Kendi değer yargılarının bütünlüğü içinde toplumu bozduğunu düşündüğü herkese komedileri ile savaş açar. Bu savaşının hedefine demagogları, sofistleri, Sokrates'i, nihayetinde de yozlaşmış bulduğu demokrasiyi koymaktan çekinmemiştir.

Aristophanes'in barış düşüncesini dile getirdiği eserleri ise *Akharnaililar (Kömürcüler)*, *Barış* ve *Lysistrata* adlı eserleri olmuştur. Bu eserlerinde barış ve barışa olan özlem dile getirilir. *Kömürcüler* adlı eseri, barış özlemi çeken Dikaiopolis adlı vatandaş ile Lamokhos adlı savaşa giden vatandaş arasında geçer. Dikaiopolis her türlü engellemeye rağmen diğer sitelerle barış yapmaktan kaçınmamıştır. *Barış* adlı eserinde de tanrılar tarafından Atina halkına kızılması sonucu bir mağaraya kapatılan barış tanrısının yeryüzüne indirilme çabasını konu edinir. *Lysistrata* adlı eserinde ise her türlü çabaya rağmen barışa yanaşmayan Yunan toplumuna karşı kadınların darbe yaparak ekonomik yönetimi ele

geçirmesini ayrıca erkeklerin savaştan vazgeçebilmeleri için kadınların erkekleri cinsel ve sosyal protestosunu ele almaktadır. O halde barış özlemi eserlerde nasıl yer almaktadır?

Aristophanes'in, barış özlemini *Kömürcüler* adlı eserinin başında (parabasis) dile getirdiğini gördürürüz. O, senatonun zamanında toplanamaması üzerine şöyle der.

Gelir otururum böyle tek başıma,
Ahlar uflarım, esnerim, gerinirim,
Yellenirim, sıkılır, bir şeyler çizerim,
Sakalımı yolar bine kadar sayarım,
Barış özlemiyle tarlalara bakarım uzaktan²⁹

Eserin devamında ise barış yanlısı Yunan yurttaşı tek başına diğer Yunan kentleri ile barış yapmış ve görece refaha kavuşmuştur. Aslında Yunan toplumu da barışın olumlu yönlerini görmekte ancak savaştan da vazgeçmemektedir. Bu bağlamda Yunanlı yurttaşın barış antlaşması yaptığı bölüm, dönemdeki siyasal olguyu göstermesi açısından ilginçtir. Aristophanes eserinde uzun dönemli bir barış arzusunu dillendirir. O, Tanrıgil'i kendi adına diğer kentlere gönderip, ondan kendi adına barış yapmasını ister.³⁰ Oyunda Atina yurttaşı her ne kadar kendisi tek başına barış yaptı ise de karşısında diğer Atina yurttaşlarını bulmuştur. Koro halinde Atinalılar onun barış antlaşması yapmasına tepki göstermişlerdir.

Ulu Zeus şu adamın yaptığına bak
Düşmanlarıyla barış yapmaya kalkıyor,
Ben öfkemden kudururken
Topraklarımı çiğneyenlere karşı³¹

Barış özlemi, *Kurbağalar* adlı eserinde Dionysos'un dilinden aktarılır. Dionysos'a göre Yunanlılarda hiçbirşey eskisi gibi değildir. Zamanındaki trajedi yazarlarının eserlerinde önceki eserlerin tadını bulabilmek imkânsızdır. İnsanlar ağız tadı ile trajedi bile izleyemezler.

²⁹ Aristophanes, A.g.e., s.27.

³⁰ Aristophanes, A.g.e., s.32,35-36.

³¹ Aristophanes, **Barış**, çev. Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, İstanbul: İş Bankası Yay. 2013, s.36.

Dionysos Hades'e yolculuk yaparak Aiskhylos'u geri getirmek ister. Düzenlenen yarışmayı Aiskhylos Euripides'i yenerek kazanır. Aiskhylos Hades'te kendi yerini ise Sophokles'e bırakır. Barış özlemi eserde Yunanlıların trajedilerinde bile bir tat kalmadığı söylemi üzerinden dillendirilir. Dionysos barış özlemini “ne yaparsan yap, yalnız ben sıkılmaya başladım, kavgadan uzak dur, bıktım artık bundan”³² ifadesi ile açıklar.

Aiskhylos Hades'ten Atina'ya yurduna döner ama bu dönüşün de bir bedeli vardır. Yazacağı eserleri ile halkını kurtarması istenmektedir. Bu durum da Plüton tarafından dillendirilmiştir.

Elveda o zaman, büyük âlim Aiskhylos

Git ve soylu düşüncenin ürünü az rastlanır özdeyişlerinle

Aptalları cezalandırarak ülkemizi kurtar.³³

Barış adlı eserin barış özlemini dile getiren en gerçekçi eseri olduğunu söyleyebiliriz. Yazar bu eserinde barış özlemini sorunun kaynağı olan savaşan kişilere, erkeklere dile getirmektedir. Aristophanes ilk eserinde Yunanlıları barışa yaklaştıramamış olup çareyi tanrılar katında aramak istemektedir. Tanrılar katına ulaşmak için ise “osurgan” dediği bir böcek besler. Böcek insan ve hayvan tezeleriyle beslenmektedir. Yolculuğun başında Trygaios amacını “Zeus'a uçarak Helenlere ne yapmak amacıyla olduğunu sormak olarak” açıklar.³⁴ Trygaios uzun uğraşlar sonucu tanrılarını ikna ederek barışı, yanına Opara³⁵ ve Theoria da alarak Yunan kentlerine getirir. Ancak Aristophanes'in bütün uğraşları boşuna çabalar olarak gözükmemektedir. Aristophanes eserlerinde barış der ama niçin barış olması gerektiğini çok açık ortaya koymaz. Yine toplumu eleştirir, liderlerini rezil eder, ama toplum neden savaşıyor sorgulaması da yapılmamaktadır. Toplum komedilerde eski barış günlerine özlem dolu sözlerle, kadın, şarap, vb. şeylerle davet edilir. Söylem düzeyinde kalan bu argümanlar halka pek de inandırıcı gelmemektedir.

Aristophanes çabalarının boşa gittiğini görmesi üzerine yepyeni bir çaba içine girer. O zamanki Yunan toplumu için düşlemeyi hayal edemeyeceğimiz bir kurgulama yapar.

³² Aristophanes, **Kurbağalar**, çev. Elif Kayalar, İstanbul: Yaba Yay. 2006. s.9.

³³ A.g.e., s.117.

³⁴ A.g.e., s.253.

³⁵ Eski Yunanlılarda bereket tanrıçası

Kadınların ve kölelerin vatandaş sayılmadığı bir ortamda iktidarı kadınlara verir. Bu husus erkeklerce şu şekilde dile getirilir ve onlar gerçekleşen bu durumdan hayıflanırlar.

Kim derdi ki kadınlar,

Evimizde oturan, ekmeğimizi yiyen bu cadılar

Koca Akropolisini alacaklar, tanrıçayı ele geçirecekler,

Kapılarını sürgüleyip, kapayacaklar suratımıza³⁶

Bu eserde dikkat çekici olan husus Aristophanes'in topluma barışı getirme çabasında son çözüm olarak kadınlara müracaat etmiş olması ve onlarla barışın sağlanabileceği vehmine kapılmasıdır. Bu eserdeki temel karakterler, Yunan dünyasının siyasal birliğini ve birliğin lehindeki gerekçeleri veya birliğin nedenlerini sorgular. Bu oyundaki sorgulamada, o dönemin çoğu trajedilerinde olduğu gibi, toplumdaki korunmuş ya da dışlanmış statülerinden dolayı polise karşı yegâne bakış açısı ve meydan okumayı temsil edebilen kadınlar üzerinden yapılmıştır.³⁷ Bu söylem de Lysistrata adlı kadının Atinalı kadınları ve diğer sitelerin kadınlarını örgütlemesi ile başlar. Ancak kadınlarda bu durumdan memnun olmayıp nerdeyse amaçlarından cayacaklardır. Barışa giden yolda Lysistrata'nın bazı söylemlerini alırsak olayın hem ne kadar komik hem de ne kadar etkin ve etkileyici olduğu göze çarpar.

Lysistrata: Yunanistan'ın kurtulması kadınların elinde

Kleonike: Böyle parlak işleri kadınlardan nasıl beklersin? Akıllı kişilerin işleri bunlar. Bizim işimiz gücümüz boya sürünmek, takıp takıştırmak, sarı fistan süslü pabuç edinmek...

Lysistrata: İşte bunlar bizi kurtaracak: o sarı fistancıklar, o kokular, o süslü sandallar, o incecik gömlekler.³⁸

Aristophanes'in komedisinde ele alınan erkekleri protesto ve sitenin mali yönetimine el koyma teşebbüsünün sonucu hem komik hem de dramatiktir. Kadınlar başarmak üzeredirler. Erkekler olaylar karşısında çaresiz kalmışlardır. Komedinin sonu ise

³⁶ Aristophanes, **Lysistrata, Kadınlar Savaşı**, a.g.e., s.36.

³⁷ Donald Tannenbaum, , David Schultz,**Siyasi Düşünce Tarihi**, çev. Fatih Demirci, Ankara: Adres Yay. 2008, s.34.

³⁸ Aristophanes, A.g.e., s.14-15.

Lysistrata'nın arzusu üzere barışla biter. Atina sokaklarına barış gelir Bu husus erkekler koro sözcüsü tarafından şu şekilde dillendirilir.

“Kötü durumdayız. İki büklüm dolaşyoruz yollarda fener taşır gibi. Barış yapılmadıkça, kadınlar parmaklarının ucunu bile koklatmayacakmış erkeklere.³⁹

Ancak bu eserde kadınlar üzerinden siyasal eleştiri dillendirilse de kadınlar sitede yaptıkları devrimin devamlılığını sağlayamamışlar, barış sonrası geleneksel kadın rollerine geri dönmüşlerdir.

Aristophanes ilk komedisinde erkekler arasında bir barış düşüncesi geliştirmiş, ikincisinde tanrının hapsedtiği barışı yeryüzüne indirmiş, son olarak barış söylemini kadın-erkek karşıtlığı üstünden temellendirmeye çalışmıştır. Ancak bütün çabaları boşa çıkmış olup, oyunları şenliklerde derece kazansa, alkışlansa, halkı güldürse bile beklenen siyasal etkiyi gösterip Atina site devletleri arasında barışı sağlayamamıştır. Uzun süren savaşlar sonucu barış sağlansa bile Atina ve Sparta savaş öncesi konumlarına dönemeyerek çöküş sürecine doğru gitmişlerdir.

Aristophanes'in kadınların, geleneksel erkek egemen yönetimden çıkarak tam bir başkaldırının dile getirildiği diğer oyunu ise *Ecclesiazusae (Kadınlar Kurulu)*'dur. Bu eserde Lysistrata'dan farklı olarak kadınlar geleneksel fizyolojik rollerinin de ötesine geçmişler, yönetime tamamen el koymuşlardır. Evin idaresini nasıl yapıyorlarsa devletin idaresini de aynı şekilde yapabilecekleri iddiasındadırlar. Onlara göre erkeklerin gütmüş olduğu politikalar neticesinde Atina yenilmiş, cumhuriyet de yıkılmayla sonuçlanmıştır. Kadınlar Meclisi, Platon'un *Devlet* adlı eserinde de dile getirdiği, savunduğu mülk eşitliği ve evliliğin olmadığı, kadınların ortak olduğu düşüncesi üzerine kurgulanmaktadır. Bu şehirde insanların parayı terk etmesi, özel mülkiyetlerin ortak mülkiyet haline getirilmesi ve geleneksel ailenin terk edilmesi düşünülür. Kurgulanan şehir tam büyük ortak (komünal) bir ikametgâh olacaktır.⁴⁰ Bu hedefte Atina'lı kadın Praxagoras adlı kadın tarafından dile getirilir.

Praxagoras bütün yurttaşların hazinesini, para ve altınlarını devlete teslim etmesini ister. Ona göre devlette her şey herkesin olduğuna göre zenginlikleri kişinin kendisine biriktirmesi anlamsızdır. Diğer yandan sitede ise bütün erkek ve kadınlar bağımsız olacak, her

³⁹A.g.e. s.93.

⁴⁰ Donald Tannenbaum, , David Schultz, A.g.e., s.50.

istediklerini yapabileceklerdir. Toplumda evlilik olmadığı gibi, her türlü zorlama da olmayacaktır. Doğacak bütün çocuklar devletin olacaktır. Güzel bir erkek ya da kadın'a çok kişi talip olursa o kişi ilk olarak yaşlı ve çirkin olan biri ile beraber olacak, onlar izin vermezse genç ve güzel olanlarla birliktelik mümkün olmayacaktır. Ama ütopyik devletin sonu ilginç ve yergi içerir. Yurttaşlar devlette her türlü işten el çekmişlerdir. Ayrıca genç âşıklar sevgilisi ile beraber olmak isterler. Ancak yaşlı ve çirkin kocakarılar kendi hakları olduğu iddiası ile buna izin vermezler. Bu durum devam eder gider. Toplumda kurulan yeni düzen sonucunda, toplum önceki düzenini de kaybetmiştir. Beer, oluşan bu yeni devleti Aristophanes kurguladığı devletinde komünist hayalperestlerle alay etmektedir şeklinde değerlendirir.⁴¹

Aristophanes Atina toplumunun yok oluşa sürüklendiğinin de farkındadır. Oyunlarında toplumu güldürerek onlara yalvarır. Ancak toplum duyarsızdır. *Kuşlar* adlı komedisinde ise o, insanlardan ve tanrılardan da umudunu keserek barış isteğini ütopyik bir bulutkent kurarak tepkisel şekilde dile getirir. Ancak Aristophanes bu eserinde diğer eserlerinin aksine Atina sitesini bütüncül bir eleştiriden kaçınmış, kişiler üzerinden eleştiri yapmıştır. Gorgias ve Sokrates üzerinden eleştirisini dillendirmiştir. Konu iki Atina yurttaşı, Pisthetairos (arkadaşına güvenen) ve Euelpides (umutlu) ile kuşlar arasında geçer. İki arkadaş Tereus'a (hüthüt) kuşuna giderek yeni bir devlet kurmayı önerirler. Hakikaten de gökle yer arasında devleti kurarlar. Kuşkent devleti savaştan sıkılan insanların gelmek istediği bir yer olmuş, tanrılar ise kesilen adaklar kendilerine ulaşmadığı için kuşkente karşı çıkmışlardır. Aristophanes barışa çağrı yapan eserleri ile barış umudunu yakalayamadığından, son dönem eserinde gerçeklikten koparak hayal ve fantezinin hâkim olduğu bir ülke tasarlamıştır. Aristophanes'in düşünce dünyasında geçirmiş olduğu değişimi Erhat şu şekilde açıklamıştır.

“İnsanlardan daha akıllı oldukları için kuşların yanına sığınan iki Atina yurttaşı gibi, Aristophanes de başka bir dünyaya kaçmak ister. Atina'nın düzenini düzeltmek için ona doğrudan doğruya saldırmaktan vazgeçer ve özlediği dünyayı canlı bir tablo

⁴¹ Beer, Max, **Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Genel Tarihi**, çev. Galip Üstün, İstanbul:Kaynak Yay. 2012, s.81,87.

halinde çizip yurttaşlarına örnek olarak verir. Kadınlar savaşında barışı elde etmek için son çabası da boşa çıkınca, hayal ve fantezi dünyasına sığınır”⁴²

O halde Kuşlar adlı eserinde barış özlemi nasıl dile getirilmiştir? Kuşlar komedisindeki barış özlemi ile diğer eserleri arasında nasıl bir bağıntı söz konusudur? Bu sorulara cevap bulmak için *Kuşlar* komedisinde barışla ilgili düşüncelerin anlatıldığı bölümlere bakmak faydalı olacaktır. Aslında niçin bu komediyi yazdığını da oyunun başında (parabasis) Euelpides açıklar:

Ne iştir bu. Cehenneme gitmeye razı olduk,

Onun bile yolunu bulamıyoruz bir türlü.

Bizimkisi bir delilik, seyirciler, bir delilik!

Herkes Atina’lı olmaya can atar, Sakas gibi,

Bizse almış başımızı gidiyoruz,

....

Yeni bir yurt kurmaya gidiyoruz gurbet ellerde.

Gürültüsüz, darıltısız bir yer bulup,

Rahat bir ömür süreceğiz orda.⁴³

Yukarıda eserden aktardığımız metinde de görüleceği üzere tema Atina toplumuna, halkına ve demokrasisine itiraz edilerek yeni bir devlet kuruma isteğiyle Atina’dan ayrılan iki yurttaşın durumudur. Atina’ya olan özlemde yurttaşların gönlünde unutulmamıştır. Ancak Atina toplumunda olan adaletsizliklerde vurgulanmıştır. Bir Atina yurttaşını niçin memleketini terk eder? sorusuna cevap aranmak istenmiştir.

Memleketlerini terk eden Atina yurttaşları tarafından, kuşlara, Zeus’tan önce aslında kuşların tanrı oldukları savıyla ikna edilerek kuşkent kurdurulur. Kuşkent diğer ütopyik nazariyelerde olduğu gibi dışa kapalı şekilde tasarlanarak insanlara ve tanrılara kapatılmıştır.

⁴²Azra Erhat, **Önsöz, Aristophanes, Barış**, s.81.

⁴³**Aristophanes, Eşek Arıları, Kadınlar Savaşı ve Diğer Oyunlar**, s.84-85.

Hedefi ise barış üzere kurulu bir devlettir. Kuşkent'in kuruluş amacı tasarlanan devlette mutlu bir yaşam sürmektir. Bu durum da eserde;

Bu kent neler vermeyecek neler,

İçinde yaşayacaklara,

Bütün güzellikler burada olacak,

Akıl burada, sevgi burada,

Güler yüzlü barış burada⁴⁴ sözü ile dile getirilmektedir.

Aristophanes yaşadığı dönem içinde daima barış özlemi içerisinde olmuştur. Barışa olan özlemini de eserlerinde usanmadan dile getirir. Bunu yaparken de Atina'nın sosyal gerçekliklerinden ve yurttaşlarından hareket etmiştir. Ancak eserleri barışı Atina'ya getirmek hususunda beklenen etkiyi gösterememiştir. Onun son dönem eserlerinde barışın toplumda hakim kılınması noktasındaki düşünceleri gerçeklikten koparak ütopyik bir tasarıma doğru evrilmiştir.

Sonuç

Aristophanes, eserlerinde komediyi etkin biçimde kullanan yazarlardan biri olarak barış umudunu dile getirir ve savaşa karşı çıkar. Komedinin en etkileyici ögesi olan gülmeyi ve gülen insanı Atina toplumu ile bütüncül hale getirir. Barışa olan özlem eserlerinde değişik kurgulamalarla sık sık halka sunulur. Eserlerinde, savaş yüzünden Atina halkının neler çektiği anlatılmak istenmiştir. Bu bağlamda onun eserleri insanları güldürerek eğlendiren, ama aynı zamanda düşündüreren ironik siyasal eleştiri türleridir. Eserlerinde barış karşıtı olan her şey eleştirilmiş ve edebi olarak halkın beğenisine sunulmuştur. Eserlerinde eleştirdiği kişiler halk nazarında karşılığını bulmuş, eleştirdiği kişiler aleyhinde kamuoyu oluşmuştur.

Aristophanes komedilerinde toplumda barışı nasıl elde edebiliriz sorusunu sormuş ve çözüm üretme çabası içinde olmuştur. Ancak komedilerinde kullandığı ironi yaparak güldürme çabasında bir yazar olarak başarılı olmakla beraber, komedilerinin amacı olan siyasal uzlaşma ve barışı topluma hâkim kılma konusunda başarısız kalmıştır. Yine o, siyasal hicvi eserlerinde etkin şekilde kullanan kişilerin en önemlilerinden biri olarak bu alanda öncü

⁴⁴A.g.e., s.146.

bir rol oynamıştır. Aristophanes eleştirdiği kişiler aleyhinde toplumsal bir kamuoyu oluşturmakla beraber genel ve bütüncül bir etki gösterememiştir. Onun kişiler üzerinde etkili olan eleştirileri toplumun geneline yayılamamış, sonuçta da arzu edilen amaç gerçekleşmemiştir. Bir benzetme ile ifade edecek olursak o, komedileriyle bataklık olduğunu düşündüğü Atina toplumunda bazı sineklerin ölmesine sebep olmuş ama bataklık kurutulamamıştır. Barışın gerçekleştirilmesi hususunda başarısız kalmıştır. Ayrıca eleştirinde kullandığı Euripides, Aspasia, Kleon, Sokrates vb. kişiler hakkındaki eleştirilerin tarihsel doğruluğunun değerlendirilmesine de ihtiyaç vardır. Siyasal eleştiriler sağlıklı toplum için gerekli ve şart iken gerçekten de kopuk olmamalıdır. Bu noktada da Aristophanes başarısız olmuştur. Eserlerinin genel etkiyi göstermemesi ve başarısız olmasında kısmi olarak eserlerindeki kişiliklerin gerçeklikten kopuk olmasında görebiliriz. O göreceli olmakla eleştirdiği sofistlerin durumuna komedi kişileri üzerinden kendisi başvurmuştur.

Günümüz siyasal yaşamında da ironik eleştiri ve topluma siyasal bir olguyu gülünç olarak sunma hala geçerliliğini korumaktadır. Ancak siyasette salt ironik yöntem de başarısız olmaktadır. O eserlerinde barış isteğini dile getirmekte ancak barışın nasıl sağlanacağı konusunda tutarsız davranmaktadır. Barış isteğinin temeline savaşın esas kahramanları olan Atina site devletlerinin erkeklerini koyması gerekirken, o ya tanrılardan, ya kadınlardan ya da ütöpik olarak tasarladığı devletinde kuşlardan yardım bekler. Bu bağlamıyla da komedileri gerçeklikten kopuktur. Gerçeklikten kopuk olan bir tasarımıda gerçek yaşamda etkili olması düşünülmemelidir. Kanaatimizce ironik bir eleştirinin etkisi her yönden toplumun değerleriyle uyumlu olduğu oranda mümkün olacaktır. Aristophanes ise bu uyumu komedilerinde tam olarak sağlayamamıştır. O toplumu komedileriyle sadece güldürmüştür. Atina toplumunu insafsızca eleştirdiği, yerdiği, mahkemelik olduğu Kleon gibi önderlerin arkasından gitmekten de alıkoyamamıştır. Halk tiyatrodan oynanan komedilerde Kleon'a gülmüş gerçek yaşamda ise onu lider olarak görüp onun peşinden gitmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, Ankara, 2009.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İstanbul, 2011.
- Aiskhylos, Zincire Vurulmuş Prometheus, Çev. Azra Erhat, Sabahattin Eyuboğlu, Ankara, 1968.
- Aristophanes, *Barış Oyunları*, Çev. Azra Erhat, Sabahattin Eyuboğlu, İstanbul, 1975.
- Aristophanes, *Bulutlar*, Çev. Ali Süha Delilbaşı, İstanbul, 1957.
- Aristophanes, *Eşek Arıları, Kadınlar Savaşı ve Diğer Oyunlar*, Çev. Azra Erhat, Sabahattin Eyuboğlu, İstanbul, 2013.
- Aristophanes, *Eşek Arıları, Yargıçlar*, Çev. Sabahattin Eyuboğlu, İstanbul, 1988.
- Aristophanes, *Kurbağalar*, Çev. Elif Kayalar, İstanbul, 2006.
- Aristophanes, *Lysistrata, Kadınlar Savaşı*, Çev. Azra Erhat, Sabahattin Eyuboğlu, İstanbul, 1966.
- Aristoteles, *Atinalıların Devleti*, Çev. Furkan Akderin, İstanbul, 2005.
- Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Çev. Saffet Babür, İstanbul, 2009.
- Aristoteles, *Poetika*, Çev. İsmail Tunalı, İstanbul, 1976.
- Arslan, Topakkaya, *Sistemik Felsefe Bağlamında Platon-Aristo Karşılaştırması*, Ankara, 2014.
- Beer, Max, *Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Genel Tarihi*, Çev. Galip Üstün, İstanbul, 2012.
- Bonnard, Andre, *Antik Yunan Uygarlığı II, III*; Çev. Kerem Kurtgözü, İstanbul, 2004.
- Budin, Lynn Stephanie, *The Ancient Greeks*, Oxford New York, 2004.
- Cartlege, Paul, *Pratikte Antik Yunan Siyasi Düşüncesi*, Çev. Kıvanç Tanrıyar, İstanbul, 2013.
- Çelgin, Güler, *Eski Yunan Edebiyatı*, İstanbul, 1990.
- Erhat, Azra, *Aristophanes*, İstanbul, 1958.

Hense, Leonard, *Hellen-Latin Eski-Çağ Bilgisi*, çev. Suad Y. Baydur., İstanbul, 1948.

Rodgers, Nigel, *The Rise and Fall of Ancient Greece*, Londra, 1978.

Tannenbaum, Donald, Schultz, David, *Siyasi Düşünce Tarihi*, Çev. Fatih Demirci, Ankara, 2008.

Thukydides, *Peloponnesos'lularla Atina'luların Savaşı, I, II*, Çev. Halil Demircioğlu, Ankara, 1972.

Vernant, Jean Pierre, *Yunan Düşüncesinin Kaynakları*, Çev. Hüsen Portakal, İstanbul, 2013.